

**АЛЕГОРИЯ І ПРЫТЧА Ў ТВОРЧАСЦІ ЯДВІГІНА ША І ПАСКАЛЯ КІНЬЯРА:
ПАРАЎНАЛЬНА-ТЫПАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ**

Вольга Жылевiч

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, Пінск, Беларусь

jilevitch@gmail.com

У артыкуле пададзены аналіз філасофска-алегарычнай прозы ў творчасці Ядвігіна Ша і Паскаля Кіньяра, беларускага і французскага пісьменнікаў у параўнальна-супастаўляльным аспекце. У філасофскіх апавяданнях Ядвігіна Ш. алегорыя выступала ў якасці пэўнага літаратурнага прыёму, які даваў магчымасць паразважаць над унутранай сутнасцю чалавека, жыцця. У алегарычных творах П. Кіньяра праяўляецца формула “маўчанне - нараджэнне - жыццё - смерць – маўчанне”. Матыў маўчання мае дваюю семантыку, бо папярэднічае і пачатку, і канцу жыцця. Філасофска-алегарычныя творы П. Кіньяра маюць гібрыдную форму, не маюць выразнага сюжэту ці канфлікту, спалучаюць у сабе рысы эсэ, аўтабіяграфічных нататак і неаміфа, з’яўляючыся, хутчэй, фрагментам, кожны з якіх уяўляе сабой асобны культуралагічны пласт, спалучаючы міфы, гісторыю і сучаснасць.

Ключавыя словы: філасофска-алегарычная проза; алегорыя; прытча; мастацка-філасофская думка; універсалізм; падтэкставая інфармацыя; мадэляванне, быццё.

**ALLEGORY AND PARABLE IN THE WORKS OF YADVIGIN SHA AND PASCAL QUIGNARD:
COMPARATIVE-TYOLOGICAL ASPECT**

Olga Jilevich

Polesky State University, Pinsk, Belarus

The article provides an analysis of philosophical and allegorical prose in the works of Yadvigin Sha and Pascal Quignard, Belarusian and French writers in a comparative and comparative aspect. In Yadvigin Sh.'s philosophical stories, allegory acted as a certain literary device that gave an opportunity to reflect on the inner essence of a person, life. In P. Quignard's allegorical novels the formula “silence – birth – life – death – silence” is manifested. The motif of silence has a double meaning because it precedes both the beginning and the end of life. P. Quignard's philosophical and allegorical novels have a hybrid form. They don't have a clear plot or conflict, combine the features of essays, autobiographical notes and non-myth, being, rather, a fragment, each of which represents a separate cultural layer, combining myths, history and the present.

Key words: philosophical and allegorical prose; allegory; parable; artistic and philosophical thought; universalism; contextual information; modeling, being.

Філасофска-алегарычная проза спалучае ў сабе філасофскую і мастацкую парадыгмы, іх рознахарактарныя віды рэчаіснасці аб'ядноўваюцца агульнымі якасцямі. У яе аснове ляжыць мастацка-філасофская думка, аформленая з дапамогай алегорыі па вобразна-паняцііных прынцыпах адлюстравання мыслення адпаведнай эпохі. Асноўныя рысы філасофска-алегарычнай прозы – універсалізм у вырашэнні праблем пэўнай эпохі, арыентацыя на прытчава-алегарычную форму апавядання з яе двухпланавасцю кампазіцыі і сістэмы персанажаў, абстрагаванасцю хранатопам і наяўнасцю падтэкставай інфармацыі [1, с. 65].

Звернемся да творчасці адных з найбольш вядомых пісьменнікаў у беларускай і французскай літаратурах – Ядвігіна Ша (Антон Лявіцкага, 1869-1922) і Паскаля Кіньяра (Pascal Quignard, 1948), адпаведна, з мэтай выявіць спецыфіку функцыянавання філасофска-алегарычнай прозы ў іх творчасці. Матэрыялам для напісання артыкула паслужылі алегарычныя і прытчавыя апавяданні Ядвігіна Ша са зборнікаў апавяданняў “Бярозка” (1912, 1923), “Васількі” (1914) і алегарычныя творы Паскаля Кіньяра “La Raison” (“Сэнс”, 1990), “La Frontiere” (“Мяжа”, 1998), “Le Nom sur le bout de la langue” (“Імя на канцы языка”, 1993).

Ядвігін Ш. – беларускі празаік, публіцыст, фельетаніст, драматург, паэт, перакладчык, літаратуразнавец, палітык, адзін з пачынальнікаў беларускай мастацкай прозы.

Яго літаратурная творчасць шматжанравая. Ён вядомы як аўтар прытч, баск у прозе, лірычнага апавядання, сатырычнай замалёўкі, дарожных нататкаў, фельетона, мастацкай публіцыстыкі, мемуараў. Творчасць Ядвігіна Ш. адыграла значную ролю ў фарміраванні норм беларускай літаратурнай мовы, удасканаленні сістэмы яе стылістычных сродкаў, пашырэнні выяўленчых магчымасцей.

Сярод празаічных твораў Ядвігіна Ш. асобнае месца займаюць прытчава-алегарычныя апавяданні, якія найлепшым чынам адлюстроўваюць творчую індывідуальнасць пісьменніка. У змястоўна-праблемным плане гэтыя творы закранаюць актуальныя тагачасныя пытанні сацыяльна-палітычнага становішча Беларусі, а таксама адвечныя філасофскія праблемы чалавечага быцця (дабро і зло, сэнс жыцця і г. д.). Як слухна адзначае

літаратуразнавец У Навумовіч, філасофска-алегарычная проза – гэта «першая вельмі ўдалая і арыгінальная спроба ў беларускай літаратуры развіць філасофскі пачатак, выводзіць мараль, апеляваць да свядомасці і розуму чытача, зыходзячы з простых і даступных рэчаў, разглядаючы акаляючае жыццё свету; спроба паразважаць над гэтым жыццём і часам, заглябіцца ў натуральныя працэсы, якія адбыліся і адбываюцца ў прыродзе і грамадстве» [4, с. 239].

В. А. Каваленка заўважае, што ў алегорыі Ядвігіна Ш. прысутнічаюць тыпалагічныя рысы пароды, а таксама піша, што алегорыя ў пісьменніка “паступова перарастае ў сімвал” [2, с. 146–147]. Т.А. Фіцнер упэўнена, што алегорыка-сімвалічныя вобразы аўтара ўвасабляюць спрадвечную адметнасць народа, яго “мысленне”, антынамічнае па сваёй прыродзе (“мысленне раба і пана”) [8, с. 2].

В.А. Каваленка слухна сцвярджае, што “у філасофскіх апавяданнях Ядвігіна Ш. алегорыя выступала ў якасці пэўнага літаратурнага прыёму, які даваў магчымасць паразважаць над унутранай сутнасцю чалавека, жыцця. Але гэта ў меншай ступені прыём, які дазваляў асуджаць, крытыкаваць стан дарэвалюцыйнага грамадства, як гэта сцвярджаецца некаторымі даследчыкамі” [2, с. 148]. Хутчэй за ўсё ў гэтым выявіла сябе абвостранае бачанне ўсяго чалавечага шляху ў яго адзінстве, у непарыўнай сувязі ўсіх часоў. Таму прывязваць алегарычнае апавяданне Ядвігіна Ш. да сацыяльнай канкрэтыкі, да пэўных формаў жыцця па меншай меры неабачліва. Форма ўмоўная, фальклорна-міфалагічная адкрывала пісьменніку магчымасць універсальнасці зместу, складаных абагульненняў, высноваў, філасофскага маралізатарства. Вынайздзеная мастацкая форма алегорыі, іншасказання з’яўлялася адным са шляхоў у агульным рэчышчы літаратуры, якая ставіла перад сабой задачу “...адкрыць селяніну вочы на складаны навакольны свет, каб ён ведаў праўду часу. Але гэта можна было зрабіць толькі праз глыбокае раскрыццё яго ўласнага ўнутранага свету, праз самапазнанне селяніна” [2, с. 128]. Шлях адвольных абстракцый, шырокіх абстрагаванняў у дадзеным выпадку меў мала шанцаў на поспех: канкрэтна-вобразнае мысленне народа не змагло б правільна ўспрыняць абстрактна-абагульненую думку, ды і проста зразумець сэнс пачутага, прачытанага. Такой магчымасці непаразумення стараўся ўнікнуць Ядвігін Ш.” [5, с. 148-149]. Пра даступнасць друкаванага слова для селяніна-беларуса пісьменнік гаварыў і ў сваёй публіцыстыцы – артыкул “Людзі – людзьмі забытыя” (1905) (“даступнае па форме выкладання і на зразумелым яму дыялекце”).

Як адзначае Т.А. Фіцнер, “алегорыя Ядвігіна Ш. своеасаблівая, яна адрозніваецца ад “сапраўднай”, класічнай, якая імкнецца да адназначнага іншасказання, сэнсавай дакладнасці і выступае прасцейшай формай паэтычнага вобраза” [8, с. 2]. “У алегарычных апавяданнях Ядвігіна Ш. размова ідзе не пра асобнае чалавечае жыццё (хоць і гэта можа ўгадвацца на паверхні вобраза), а пра быццё цэлага народа, нават усяго чалавецтва; не столькі пра дзень сённяшні, як пра сутнасць цэлай эпохі. Мала ў ядвігінскай алегорыі назіраецца падабенства і з класічным міфам, дзе, як слухна заўважае В.Каваленка, ператварэнне чалавека ў жывёлу надавала яму сілы, велічы і таямнічай магутнасці” [2, с. 149]. “У творах Ядвігіна Ш. – усё наадварот. Аблічча быка – гэта знак ніжэйшасці, адкрытае ўказанне на жывёльны пачатак у жыццёвым ладзе” [2, с. 132]. “Адсюль становіцца зразумелым, што значэнне і функцыя алегарычнага вобраза ў Ядвігіна Ш. намнога пашыраліся. Сэнс такога вобраза звязваўся не толькі з выкрыццём нейкай чалавечай слабасці, заганы, але і з цяжкасцю, амаль немагчымасцю выкараніць яе з прыроды чалавека, таму што яна стала адным з важных складнікаў яго ўнутранай сутнасці, уласцівасцю душы” [5, с. 149]. Калі алегорыя баечнага тыпу прама паказвае на пэўную чалавечую слабасць (ляноту, баязлівасць, высакамарнасць і інш.), якая суправаджаецца прыхаванай надзеяй на мажлівасць яе выкаранення, то ядвігінская алегорыя падае ўсе людскія хібы як іманентныя (унутрана ўласцівыя к.-н.), арганічна ўласцівыя чалавечай істоце, спрадвечныя, што ўсведамляецца самімі ж баечнымі тыпамі “...з практыкі жыццёвай ведаў добра стары Падласы, што цяперашнім часам з бычачым розумам далёка не зайдзеш” [15, с. 12].

Пераход звяроў у людзей, што адбываецца з многімі жывёльнымі персанажамі Ядвігіна Ш., – яскравае таму сведчанне. Так, апавяданне “Вучоны бык” будзеца па прынцепах сэнсавай узаемаабарачальнасці, калі якасці, уласцівасці, звычкі жывёлаў праецыруюцца на чалавечую асобу і наадварот. Гэтым самым падкрэсліваецца нязменны характар унутраных дэтэрмінантаў, абсалютная адсутнасць магчымасці і ўмоваў змянення, перайначвання. Здольнасць пераходу са стану жывёльнага ў стан чалавечы ёсць відавочнае сведчанне марнасці зямной рэінкарнацыі, якая са зменай фармальнай ніколі не выклікае змены сутнаснай, змястоўнай. “Вучоны бык”, які “зусім падабнюсенькі стаўся да чалавека” [10, с. 11], – “гэта толькі літаратурная парабола (іншасказальнае павучанне, прыгуча), звязаная з выкрыццём сутнасці чалавечай істоты, яе антынамічнай прыроды” [5, с. 150].

Да прыкладу, у алегарычным творы “Дуб – дзядуля” пісьменнік выявіў сябе майстрам лірычнай прозы, злучыў фальклорныя і ўласныя аўтарскія прыёмы.

Маналог Дуба-дзядулі, пошукі вады, падзеі да і пасля сну героя-апавядальніка маюць глыбокі філасофскі сэнс, пададзены чытачу ў іншасказальнай форме. Праблема сэнсу і каштоўнасці чалавечага існавання – цэнтральная ў апавяданні. У алегарычна-сімвалічным ключы Ядвігін Ш. асвятляе цяжкае жыццё свайго сучасніка, найперш селяніна, спрабуе знайсці шляхі паляпшэння сітуацыі, гаворыць пра лёс усяго беларускага народа, падкрэслівае вялікае значэнне культуры і традыцый для будучыні. Пісьменнік сцвярджае веру ў новае, абапіраецца на нацыянальныя і агульначалавечыя каштоўнасці.

Ядвігін Ш. звяртаецца да прыёму персаніфікацыі. Чалавечымі рысамі надзелены Дуб-дзядуля – характэрны для фальклору вобраз, які традыцыйна ўвасабляе мудрасць, моц, дабрыню, жыццёвую сілу,

трываласць, даўгавечнасць, стойкасць. У старажытнасці існавала павер’е, што ў гэтым дрэве знаходзяцца душы памерлых продкаў.

Дуб-дзядуля эмацыянальна расказвае пра сваё жыццё апавядальніку ў яго сне-сімвале: «Ляцелі годы, як ваши ляцяць дні, – змяняліся вякі, як ваши годы, – а я стаяў і рос, рос і стаяў – крапчэў... Зрываліся не раз буры, – як пад тапаром, шмат нашых клалася, але тыя, што аставаліся, – яшчэ вышэй падымаліся. <...> Так вякі ішлі, аж мінула ўсё, – аж прыйшло і на тое, што з тутэйшых даўнейшых астаўся, як відзіш, адзін я». Сярод іншага дадзена цытата – прыклад імкнення да паказу псіхалагічнага стану персанажаў [9, с. 24].

Дуб-дзядуля просіць героя-апавядальніка паліць вадой свае “бедныя карэньчыкі”. Аднак замест жывой вады, вобраз якой узнікае ў творы, узрушаны герой сутыкаецца з азёрамі поту, слёз і крыві, а таксама персаніфікаванымі вобразами Працы, Бяды і Цярпення.

Твор мае выразную сувязь з такім жанрам, як прытча, што дазваляе гаварыць аб прытчавай аснове апавядання. Маналог Дуба, напрыклад, можа быць растлумачаны як павучальны. Дуб-дзядуля, прадстаўнік тутэйшых, трымаўся традыцый роднага краю, супрацьстаяў нягодам, калі яго суседзі і сваякі загінулі. Дуб, які застаўся адзін, імкнуўся пакінуць пасля сябе новае пакаленне, што працягне справу продкаў і захаве бясцэнную спадчыну – Бацькаўшчыну. Дзеля гэтага і неабходна апантана шукаць “жывую ваду” – сродак, які дапаможа ў гэтай справе [7, с. 48].

Фінал твора сімвалічны. Пакуль апавядальнік спаў і ў сне шукаў такую патрэбную ваду, прайшла бура і паваліла Дуба-дзядулю. Але праз некалькі гадоў з-пад яго «вылезлі» тры дубочки. У гэтым бачацца спадзяванні аўтара на будучыню, вера ў перамогу новага над старым, добра над злом, указанне на бясконцасць і цыклічнасць жыцця, у якім усё мае свой час, месца і сэнс.

Паскаль Кіньяр – французскі пісьменнік, філосаф, эсэіст, перакладчык, лаўрэат Прэміі крытыкі (1980), прэміі Французскай Акадэміі (2000) і Ганкураўскай прэміі (2002); пісьменнік, чья творчасць разглядаецца як адна з найзначнейшых у сучаснай французскай літаратуры, бліскучы стыліст, які валодае каласальнай эрудыцыяй. Адзначым, што, нягледзячы на цікавасць і вялікае значэнне творчасці Паскаля Кіньяра ў Францыі, у айчынным літаратуразнаўстве яго творы мала вывучаны, а некаторыя тэксты і зусім не перакладзены на беларускую і рускую мовы.

У філасофска-алегарычных творах П. Кіньяра свет духоўны і свет матэрыяльны не толькі разыходзяцца, падобнае разыходжанне нам звыкла, але знаходзяцца ў крытычнай апазіцыі адзін да аднаго. Вобразы, алегорыі, сімвалы пісьменніка знаходзяць сваё адметнае аўтарскае выкарыстанне. У філасофска-алегарычных творах П. Кіньяра дамінуюць матывы смерці і цішыні. Вобраз чалавека знікае з тэкстаў французскага аўтара. У яго філасофска-алегарычнай прозе таксама раскрываецца філасофская канцэпцыя існавання жыцця да нараджэння.

У аснове твора “Мяжа” ляжыць гісторыя мінулага, натхнёная палацам Франтэйра і яго знакамітымі азулежу. Гэта алегарычны апавед аб страці і помсце, які разгортваецца ў Лісабоне XVII стагоддзя. У першай частцы “Мяжы” – авантурны сюжэт. Мадам д’Аэйра адпомсціла месце дэ Жауме, забойцы яе мужа. У сваю чаргу, граф дэ Маскарэньяс, папличнік Жауме, бярэцца “помсціць за помсту мадам д’Аэйра”. Будова твора – своеасабліва: апавяданне ў апавяданні. Але кароль прапанаваў графу здзелку: тытул маркіза Франтэйры за абяцанне маўчаць: “Месце, я не хачу чуць з вашых вуснаў ні слова пра гэту гісторыю, якая прычыніла нам столькі болю” [12, с. 83-84]. Граф стрымаў сваё слова, але ён выгравіраваў гісторыю помсты ў вобразах азулежу, якія ўпрыгожваюць яго сад. Такім чынам, аўтар надзяляе вобразы азулежу алегарычным сэнсам. Накладзеная каралём забарона ўспамінаць трагічны падзеі справакавала маўчанне, адзін з дамінуючых матываў у творчасці П. Кіньяра.

У другой частцы “Мяжы” асаблівае месца займае апісанне палацавага саду, запоўненага статуямі і мазаікамі, якія нібы застылі ў нявызначаным часе і нясуць у сабе алегарычны сэнс. Азулежу ў выглядзе персанажаў і звяроў нагадваюць блакітныя цені, якія назіраюць за гледачамі, нібы жывыя. Аднак, па словах графа, “вобразы-персанажы – не намаляваныя, а яны самі быццам гледачы-цені”. Пісьменнік укладвае ў вобраз саду алегарычны сэнс боскай бяздзейнасці. П. Кіньяр акрэслівае мяжу паміж рэальным светам і першапачатковым светам, якога мы пазбаўлены і чые сляды перадаюцца нам вобразамі і статуямі. Аўтар сцвярджае, што гэтая мяжа таксама вызначаецца апазіцыяй: маўчанне (вобразы) / мова (гісторыя). Такім чынам, калі “мы – цені”, то гэта з-за мовы, якая аддзяляе чалавека ад яго ўласнага першапачатковага свету, як заслона Алетэі аддзяляе яго ад ісціны.

Да прыкладу, у алегарычным творы “Сэнс” П. Кіньяра вертыкальны кантэкст фарміруецца праз увядзенне ў канву твора вобразаў-алегорый знакамітых пісьменнікаў і персанажаў з іх твораў: Мальер і Бальзак, Шэкспір і Ч. Дзікенс, Тарцэф, Рафаэль, вядзьмаркі з “Макбета” і члены Піквікскага клуба. Складанасць вертыкальнага кантэксту ў тым, што літаратурныя персанажы і пісьменнікі не толькі ствараюць алузію на сучаснасць, але і атрымліваюць дадатковыя характарыстыкі. У французскага пісьменніка яны выконваюць драматычную і напружаную ролю: ад вынікаў іх чараў залежыць лёс літаратурнага свету, дасягненняў культуры і, урэшце, будучыня чалавецтва. Алегарычная ўмоўнасць у дадзеным выпадку “абпіраецца на даадчуванні, дадумванні тых паралеляў з сучасным чалавечым быццём, што вырастаюць з маляўніча-экзатычнай атмасферы твора” [13, с. 245].

У алегарычным творы “Імя на канцы языка” П. Кіньяра маладыя кавалеры Афонса і Айрас выступаюць травесціянымі дублёрамі графа дэ Жамо. У кіньяраўскіх герояў адсутнічаюць усялякія асобныя прыкметы: “яны настолькі падобныя адзін да аднаго, што менавіта падабенства, а не дыферэнцыяцыя характарызуе іх

знешнасць” [11, с. 21]. Прычым пісьменнік ігнаруе не толькі знешнія характарыстыкі персанажаў, але і іх псіхалагічныя партрэты: “недакладны, размыты і быццам бы ўсеагульны” [11, с. 61]. Алегарычны герой дзейнічае ад агульнага да ўніверсальнага, выхад героя за ўласна апавядальныя рамкі аказваецца шчыльна звязаным з часовай структурай твора. Калі падзеі пачынаюць набываць адценне ўсеагульнасці, знікае “зараз” і “тут”, рэальнасць паглыбляецца і ператвараецца ў сімвал жыцця, яе філасофскае асэнсаванне. Калі ў творы “Імя на канцы языка” П. Кіньяра стары рамеснік распавядае гісторыю пра чалавечую легкадумнасць і адказнасць, час для слухачоў Калбуна, Жона і Перэа практычна знікае. Кожны з іх паасобку праходзіць пакутлівы шлях здабывання і спасціжэння ісціны пра чалавека ўвогуле і пра сябе ў прыватнасці.

Такім чынам, у алегарычных творах П. Кіньяра праяўляецца формула “маўчанне - нараджэнне - жыццё - смерць - маўчанне”. Матыў маўчання мае дваякую семантыку, бо папярэдняе і пачатку, і канцу жыцця. Філасофска-алегарычныя творы П. Кіньяра маюць гібрыдную форму, не маюць выразнага сюжэту ці канфлікту, спалучаюць у сабе рысы эсэ, аўтабіяграфічных нататак і неаміфа, з’яўляючыся, хутчэй, фрагментам, кожны з якіх уяўляе сабой асобны культуралагічны пласт, спалучаючы міфы, гісторыю і сучаснасць.

Ядвігін Ш. валодаў талентам навеліста. Пісьменнік абапіраўся на фальклорныя і народна-бытавыя сюжэты, імкнуўся да псіхалагічнага аналізу ў паказе герояў, прыводзіў філасофскія абагульненні, выкарыстоўваў алегорыі і сімвалы, ужываў няўласна-простую мову, быў схільны да лірызму, сатыры і гумару, звяртаў увагу на вострыя сацыяльныя праблемы.

У філасофскіх апавяданнях Ядвігіна Ш. алегорыя выступала ў якасці пэўнага літаратурнага прыёму, які даваў магчымасць паразважаць над унутранай сутнасцю чалавека, жыцця. У гэтым выявіла сябе абвостранае бачанне ўсяго чалавечага шляху ў яго адзінстве, у непарыўнай сувязі ўсіх часоў.

Вынайздзеная мастацкая форма алегорыі, іншасказання з’яўлялася адным са шляхоў у агульным рэчышчы літаратуры, якая ставіла перад сабой задачу адкрыць селяніну вочы на складаны навакольны свет, каб ён ведаў праўду часу.

1. Жылевіч, В. Ф. Французскі раман-прытча другой паловы XX стагоддзя: ад «вечных» пытанняў да сучасных праблем грамадства / В. Жылевіч // Веснік Палескага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя грамадскіх і гуманітарных навук. – 2009. – № 2. – С. 64–69. – DOI: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22999302>
2. Каваленка, В.А. Міфапаэтычныя матывы ў беларускай літаратуры / В.А. Каваленка. – Мінск: Нав. і тэхн., 1981. – 320 с.
3. Максімовіч, В. “Алегарычнае” апавяданне Ядвігіна Ш. / В.Максімовіч // Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пач. XX стагоддзя. – Мн., 2000. – С.145–155.
4. Навумовіч, У Класікі беларускай літаратуры / У. Навумовіч // Беларуская літаратура: вучэб. дапам. – Мінск: Вышэйш. шк., 2007. – С. 203-466.
5. Содаль, У. Вугельчыкі з попелу (пра жыццё і дзейнасць Ядвігіна Ш.) / У. Содаль // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 180–188.
6. Содаль, У. Пачынальнік. Да 140-й гадавіны з дня нараджэння Ядвігіна Ш. / У. Содаль // Польшча. – 2009. – № 1 – С. 181–182.
7. Ткачова, П. Жанравая спецыфіка твораў Ядвігіна Ш. / П. Ткачова // Беларуская мова і літаратура. – 2007. – № 2 – С. 48.
8. Творчасць Ядвігіна Ш. (1868 - 1922) : лекцыя па вучэбнай дысцыпліне "Гісторыя беларускай літаратуры XX – пачатку XXI стст." для студэнтаў 2 курса дзённай і завочнай форм навучання спецыяльнасці "Беларуская філалогія", "Руская філалогія" / склад. Т.А. Фіцнер ; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф.Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2022. – 8 с.
9. Ядвігін, Ш. Выбраныя творы / Ядвігін Ш. – Мінск: Маст. літ., 2006 – 239 с.
10. Ядвігін, Ш. Творы. Беларуская палічка. Беларуская электронная бібліятэка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://knihi.com/Jadvihin_S/
11. Quignard, P Le nom sur le bout de la langue / P Quignard. – P.: Collection Fiction, P.O.L, 1993. – 128 p.
12. Quignard, P. La Frontiere / P. Quignard. – P.: Collection Fiction, P.O.L, 1998. – 140 p.
13. Quignard, P. La raison / P. Quignard. – Paris: Gallimard, 1990. – 158 p.
14. Vandendorpe, Ch. Allégorie et interprétation / Ch. Vandendorpe // Poétique. – № 117, février 1999. – P. 75-94.